

ПЪТЯТ МИ В КЛАСИЧЕСКАТА ФИЛОЛОГИЯ

Руска Гандева

Родена съм в Пловдив. Родителите ми – Елена и Петко Атанасови – ми бяха и учители. Майка ми ме учеше четири години на четмо и писмо, а баща ми в часовете по естествена история в гимназията ме въвеждаше в чудния свят на природата. И двамата бяха истински просветители, толерантни към проявите и вкусовете на хората около себе си. Ето защо те не се възпротивиха на решението ми да следвам класическа филология въпреки големите затруднения, свързани с неговото осъществяване. През 1929 година завърших средното си образование в Пловдивската девическа гимназия, където нямаше открит класически отдел, та трябваше още от края на май по частен път да се заловя с учене на старогръцки език при Сергей Крутилин, моя преподавател по латински. Успях да убедя приятелката и съученичката си Невена Кънева да се присъедини към моите занимания. Тя щеше да запише немска филология, а беше разбрала от братовчед си проф. Константин Гълъбов, че старогръцки ще ѝ трябва в университета. През ден ходехме на уроци при нашия учител. Горещините през лятото стават мъчнопоносими, но ние дерзаехме, настанени на хлад в сутерена на нашата къща, изтегнаха се на рогозки.

През септември се озовахме в София. Невена се установи у свои роднини, а аз, придружена от баща си – в хотелчето на Учителския съюз. Тук престояхме близо две седмици, докато приключи изпитът по старогръцки, който беше писмен и устен. Взехме го успешно в Първа софийска девическа гимназия, изпълнени с чувство на гордост, че вече можем да станем студентки.

А как се насочих към класическата филология? Като първенец на випуска можех да отида, където искам. Обичах литературата и четях много художествени произведения. Особено ме привличаха руската и немската поезия и проза. И днес помня наизуст цели стихотворения от Лермонтов и Пушкин, пасажите от „Евгений Онегин“, Гьотевия „Горски цар“ и Хайневата „Лорелей“, които не са загубили очарованието си за мен. Но освен литературата обичах и математиката и латинския език.

Бях признатата рецитаторка на нашата гимназия и нямаше празненство, на което да не се появя на сцената. Запознаването ми с проф. Ал. Балабанов беше още през ученическите ми години. Изнасяхме художествено утро заедно с мъжката гимназия в

салон близо до градската градина. Аз рецитирах идилията на Петко Годоров „Молба“. На първия ред бяха седнали проф. Балабанов и Елин Пелин, навярно дошли в града за някаква сказка и поканени на нашия концерт от организаторката – видна пловдивска общественичка. След първата част на програмата тя ме поведе към двамата знаменити мъже, които искали да ме поздравят. Те се отнесоха съвсем непринудено към развълнуваното момиче, облечено в черна сатенена престилка, с дълга плитка на дясното рамо. Шумен и експанзивен беше професорът, а писателят говореше тихо, някак дрезгаво и бавно.

За насочването ми към класическата филология допринесе много моята леля – Райна Николова, която работеше в Пловдивската народна библиотека с музей. С мен споделяше разговорите си с тогавашния главен библиотекар – писателя Николай Райнов, като се възхищаваше от големите му познания по антично изкуство и митология. Голямо уважение изпитваше и към директора си Борис Дякович, библиограф от висока класа, ерудиран в областта на античната археология и култура, близък приятел на проф. Димитър Дечев. По указания на Дякович леля ми ме отрупваше с публикации (езиковедски и исторически) на този учен, за да разширявам духовния си кръгзор. Понеже леля ми с чувство на родова гордост беше споменала пред Дякович, че племенницата ѝ е латинистката на гимназията, той изпратил писмо до проф. Дечев с молба да му съобщи какви са условията за приемане в специалността класическа филология. Отговорът бил ясен – там могли да постъпват само завършили класически отдел. Ето как ме обхвана един романтичен патос – да опитам да си пробия път към тези висини!

В ранната есен на 1934 г., вече с диплома, издадена от Софийския университет за завършено висше образование по класическа филология, заминах за Прага със съпруга си Христо Гандев, където той подготвяше докторат върху тема от предренесансовата културна история. Тук за мен се откри щастлива възможност да надникна в дебрите на научното дирене. Деня прекарвах в посещение на лекции и семинари: сутрин по антична литература в Карловия университет, а следобед – по антична култура и философия в немския филиал. Моят съпруг, вече приключил тук двегодишната си специализация по европейска история и социология, работеше обикновено в студентската ни квартира, отрупал масата с книги от средновековни писатели на латински език, търсейки да открие в тях първите белези на Ренесанса. Вечер, в желанието си да чуе моето мнение за точността на направените преводи, той

ме запознаваше с интерпретациите си на текстовете. Като следях внимателно неговите анализи на извадените пасажии от трудовете на калабрийския абат Йоахим Флорски и предхусисткия каноник Матей Яновски и виждах сумираните изводи, се изпълвах с уважение към начина, по който издирваше влиянието на първия автор, улавяйки очертанията на нова картина в духовното развитие на Европа. Че съпругът ми бе поел в правилна посока, пролича от това, дето неговата дисертация бе отпечатана в сбита форма в „Časopis Národního musea“, Filos. histor. oddělení. Praha, 111, 1937.

Когато се завърнахме в България, той се оказа прекият ми учител в изследователското поле както с многостранната си ерудиция, така и с дълбокото си разбиране на античната култура. Възпитаникът на Варненската мъжка гимназия – класически отдел, беше скътал в душата си скъпи преживявания от часовете по старогръцки и латински. Помнеше наизуст стихове от „Илиада“ и от лириката на Хораций. Ще се спра само на няколко случая от неговото живо участие при научните ми занимания. Като преподавател по класическите езици в Първа софийска девическа гимназия трябваше да представя студията „Светогледът на Хораций“ в конкурса, обявен за получаване на редовно учителско място. Опряна на литературния текст, старателно проследявах идейните и естетически възгледи на римския поет, но явно пропусках някои важни моменти, на които моят съпруг ми обръщаше внимание. Благодарение на тези критични бележки разработката ми получи убедителен вид и беше публикувана в списание „Прометей“ (V, 1940, кн.1).

Вече като преподавателка по латински език в Софийския университет щях за първи път да изляза пред международен форум („Ейрене“, Пловдив, 1962) с доклад на тема „Селянинът в социалните, етичните и естетическите възгледи на Хораций“. Съпругът ми, прекарал неотдавна тежък инфаркт, не се щадеше и ми даваше ценни напътствия, като настояваше да бъда по-категорична в крайните си изводи. Мисля, че тази негова намеса допринесе докладът ми да направи добро впечатление на чуждестранните учени.

И сега, като препрочитам хабилитационния си труд, с който бях избрана за доцент през 1969 г. – „Овидий и населението на антична Добруджа“ (Годишник на Софийския университет, Факултет по западни филологии, т. 62, 1968, № 1), чувствам, че вълнение дави гърлото ми. То е, защото в основната организация на монографията, оценена високо у нас и в чужбина, усещам следите от мъдрата мисъл на моя – уви! напуснал живота преди седем години – интелектуален вдъхновител, с когото водехме дълги разговори около културноисторическата структура на това мое изследване.

През март 1947 г. бях избрана за редовна преподавателка по латински език при Катедрата по класическа филология на Историко-филологическия факултет. Трябваше да поема всичките лекционни часове по латински език, а те бяха много. Помня, че големият първи курс на юристите не можеше да се побере дори в аудитория 14 на централната сграда, та някои студенти заставаха в коридора при отворени врати с желание да научат нещо. Назначените през следните години колеги Йордан Братков и Макарий Порталски облекчиха до известна степен голямото ми натоварване, поемайки преподаването при българистите и при юристите. На мен и Александър Милев – преподавателя по старогръцки език, и в добавка Йордан Братков беше възложена спешната задача още в края на 40-те и в началото на 50-те години да изработим учебни помагала. Най-напред беше съставен „Курс по латински език“, а подир това и „Латинска граматика. Фонетика и морфология“. Във втората част на граматиката – синтаксиса – взе участие и М. Порталски. От второто до петото ѝ издание латинската граматика излизаше в цялостен вид. При „Курс по латински език“ участието на отделните съставители беше различно по активност. Неудобството от този начин на работа се избегна с възприемането на принципа за авторския риск – всеки трябваше да представи определена част. Смятам, че двата учебника подпомогнаха успешното обучение по латински език в рамките на университета.

За моето научно укрепване допринесоха два важни момента. Първо, за възложения ми от катедрата доклад „Постижения и задачи на класическото древнознание в Съветския съюз“ (публикуван по-късно в „Исторически преглед“, VII, 1951, кн. 4–5) се наложи да преброя огромна литература. Второ, през 1953 г. записах вътрешна аспирантура и във връзка с това се занимавах с теоретични въпроси от областта на античната естетика и теория на културата. Тези мои усилия бяха зачетени от университетските ми екзаминатори с поставяне на най-високата оценка на изпита по философия и римска литература.

Запланираният дисертационен труд „Изобразяване на селяните и селския живот в творчеството на римските поети от Августово време“ ме насочи към основно проучване на художествения текст. Това означаваше и запознаване с постиженията на световната наука по набелязаната тематика, доколкото позволяваха възможностите на международния книгообмен в Университетската и Народната библиотека. Трябва да подчертая, че у нас нямаше подобни проучвания. Започна едно продължително четене и на латинските оригинали, и на модерните изследвания върху тях.

За съжаление между 1957 и 1961 година бях сполетяна от много несрети. Съпругът ми при операция в болницата на Карловия университет в Прага загуби зрението на едното си око, а другото беше с високи диоптри, та трябваше да му бъде в помощ месеци наред. Само за три седмици смъртта грабна един след друг моите родители. Аз самата се разболях тежко и лежах дълго в болница. През лятото на 1961 г. мъжът ми получи инфаркт. Въпреки тези нещастия не изоставих започнатото, тъй като се бях заловила с разглеждане на интересни проблеми, които занимаваха усилено мисълта ми. Удаде ми се удобен случай да представя на компетентен форум една вече готова разработка – „Селянинът в социалните, етичните и естетическите възгледи на Хораций“. Докладът ми беше одобрен от научния съвет, така че можех да взема участие в Шестата международна конференция за класически студии, на която беше домакин нашата страна. За моя голяма изненада докладът ми стана предмет на оживени обсъждания и няколко чуждестранни литературоведи се изказаха най-ласкаво за него. Проф. Николае Барбу от Букурещкия университет пожела да получи един препис, за да го прочетат неговите студенти. Асистентът на проф. Хартке, тогавашен председател на Берлинската академия на науките, заяви въодушевено, че ще разкаже подробно на своя шеф за това ново, свежо и убедително проучване и ще го отбележи в статията, която ще напише за пътуването си в България. Изпълнявайки своето обещание, той ми изпрати освен вестника и последното много ценно за мен Тойбнерово издание на поета Проперций. Проф. Имре Тренчени-Валдапфел, член на Унгарската академия на науките, чийто доклад върху Теренций ми направи особено впечатление с оригиналната си интерпретация, понечи да седне до мен на тържествената вечеря, явно с намерение да поведем разговор, но председателят на организационния комитет акад. Владимир Георгиев го призова да заеме почетното си място при официалните гости. Скоро след това в София нашият именит класически филолог ме поздрави за доброто ми представяне на конференцията – нямаше съмнение, Тренчени го беше разпитвал за моята скромна личност.

По покана на проф. Тренчени взех участие в осмата конференция „Ейрене“ в Будапеща (1965), където изложих своята концепция за социалната насоченост на „Георгики“, несъвпадаща с дотогавашните интерпретации на Запад. С анализа на тази поема се бях занимавала и по-рано във връзка със студията „Едно полемично произведение срещу Вергилиевите „Георгики“ (излязла в: „Из световната литература“, БАН, 1962), в която правех съпоставки между „Георгики“ и „Моретум“, произведение, приписвано на поета от късната ръкописна традиция. Там бях стигнала до заключение,

че „Моретум“ нито с идейно-естетическия си облик, нито със стилите си особености може да принадлежи на Вергилий. Докладът ми в Будапеща беше посрещнат с голям интерес. Егон Мароти – специалист по латинските съчинения върху земеделието, зачете моето виждане въпреки някои свои резерви. Години наред след това си разменяхме отделни публикации. Съвсем положително възприеха тълкуването ми проф. В. И. Авдиев от Московския университет и проф. В. Д. Блаватски, изтъкнат археолог и изкуствовед. От тях съм запазила писма, поздравителни картички и ценни трудове. Председателят на форума, проф. Тренчени-Валдапфел, навярно доволен и от изказването ми на латински език за неговия доклад, ме покани на вечеря в своя дом заедно с нашия официален делегат проф. Б. Геров. Между гостите беше и С. Л. Утченко, известният автор на книги върху социалните отношения, идеологията и културата на римското общество. Паметна ще остане за мен тази вечер с литературните разговори, изпъстрени с хумора и самокритичните бележки на домакина. Две-три години подир това, чак до неговата смърт, получавах по пощата (а веднъж дори чрез сестра му, унгарска поетеса) негови студии, статии и монографии, които използвах нашироко в лекциите си по римска литература.

Измежду немалкото конгреси, в които съм участвала с доклади, а в доста и с изказвания, още два са оставили особено дълбоки следи в паметта ми.

На Първата международна конференция за Овидий в Констанца (1972) отидох с вече отпечатана монография върху творчеството на Овидий от изгнание. Според обявената програма се предвиждаше и докладите, и дискусиите върху тях да бъдат по възможност на латински. Сред приветствията при официалното откриване, поднесени на този език, се чу и словото на делегатката на Софийския университет. Докладът ми бе и органично, и емоционално свързан с посочената монография, изградена върху произведенията на Овидий „Тъги“ и „Писма от Понта“. В него подчертавах съчувствието на римския поет към бедите на гетското население. Трима румънски учени се изказаха съвсем положително за направения анализ, а доктор патер Айхензеер, главен редактор на излизащото в Германия списание „Вокс Латина“, се обърна към мен с думите „*femina celebratima*“. С радост посрещнах избора ми за член на бюрото на централния съвет на новоучредената международна асоциация „Овидианум“, понеже това беше висока чест за моята Алма Матер.

На 15-ата конференция „Ейрене“ в Несебър (1978), вече от четири години професор, се представих пак с доклад върху творчеството на Овидий, писано на брега на Черно море. Разглеждах писмото на поета до тракийския цар Котис. Унгарският

литературовед проф. С. Боршак в обстойното си изказване подчерта своята приятна изненада от изводите, до които съм стигнала относно идейните и художествени възгледи на Овидий. Тематичната програма на този форум беше „Населението на Балканския полуостров у античните писатели“. Проф. В. Велков – главният организатор – се беше разпоредил да раздадат като подарък на официалните делегати излезлия през 1976 г. в БАН „Сборник в чест на проф. В. Бешевлиев“. В него бе отпечатано и моето изследване „Тракия и тракийците в произведенията на Хораций“. Двама чуждестранни учени изтъкнаха, че тази моя статия може да служи като образец за подобен род проучвания. А в езиковедската секция историкът изворовед А. В. Подосинов неколkokратно се беше позовавал на мои интерпретации от монографията ми върху творчеството на Овидий в изгнание. Този форум беше нещо като връх в моите международни научни изяви. Тук се изказах на латински език върху достойнствата на няколко доклада на наши и чуждестранни делегати и председателствах едно следобедно заседание.

Позволявам си да вярвам, че тъкмо изявите ми пред европейската научна общественост допринесоха за това да се създаде благоприятно мнение за възможностите на българските проучвания в областта на римската литература и култура. Ще подкрепя тази своя убеденост и с казаното от проф. Й. Ирмшер. През 1988 г. той ми препрати за сведение свое писмо, адресирано до проф. С. Боршак, относно избора на редовни членове за учредената в Рим *Academia Latinitatis Fovendae*, в чийто състав влизат само хабилитирани класически филолози. При едно предишно идване в България проф. Ирмшер ме беше посетил вкъщи, за да ми предложи кандидатура за тази почетна институция. Аз обаче не можех да приема високата чест по семейни и здравословни причини и му посочих като свой заместник моя ученик доц. Д. Бояджиев. В писмото си немският учен моли проф. Боршак да стане втори гарант за българския кандидат с думите: „Що се отнася специално до кандидатурата за Рим, първоначално имах предвид г-жа проф. Руска Гандева, *която е достатъчно известна и в чужбина*. Сега г-жа Гандева е много болна, поради което не би могла да мисли за редовни пътувания до Италия и затова предложи за това място г-н доц. Димитър Бояджиев – неин ученик.“

Постоянните ми занимания с художествения текст на Вергилий, Хораций и Овидий ми помогнаха да навляза по-уверено в техния духовен свят. „Тъгите“ и „Писмата от Понта“ така плениха моето въображение, че аз не само изградих върху тях творческия портрет на изгнаника от Томи, но и разкрих някои страни от живота на

местното гетско население. Построих и две хипотези. Първата е за т. нар. „*sociā lingua*“ – езика, на който са общували „варварите“ в гръцкия град Томи. Във втората предложих нова хронология на редица елегии въз основа на щателни съпоставки на пасажите, в които Овидий рисува процеса на постепенното си усвояване на гетския език. И двете хипотези хвърлят ярка светлина върху етно-културните отношения в антична Добруджа. Всичко това се съдържа в монографията ми „Овидий и населението на антична Добруджа“.

Трудът, с който получих професорско звание, е посветен на целокупното творчество на Хораций. Той бе отпечатан в три последователни тома от Годишника на Софийския университет (Факултет по западни филологии, 65, 1971, № 1; 66, 1972, № 2 и 67, 1973, № 1). Тук са дадени съвсем нови анализи на авторския текст. Проследява се римското родолюбие на поета и неговото социално съзнание, изразено в твърдението му: „*Fortuna non mutat genus*“ („случайното преуспяване не променя рода“). С републиканско-аристократичния светоглед на Хораций, оформен под влияние на неговото високо образование, се обясняват жалките фигури, които той създава в сатирите си на хора от низините, достигнали висшите магистратури, без да могат да ги изпълняват със съответната престижност. Пак със староримските си възгледи поетът, син на освободен роб, оправдава страненето си от обществена служба. Но, като привнеся творческото си самочувствие, той отстоява правото на свободнородения човек да бъде предмет на обществена почит. Интелектуалната му природа го води до осмисляне на връзката му с Меценат, на когото е клиент приятел (*convictor Maecenatis*), откъм нейната духовна, а не икономическа страна. През 20-те години на I в. пр. Хр. Хораций е вече известна личност, поради което е нараснало неговото самочувствие. Това слага отпечатък и върху социалното му поведение. Той често се отграничава от представителите на едрото земевладение (латифундиерите), като изразява топло съчувствие към подгонените заради задлъжнялост селски клиенти. Поетът разбира, че може да опази своята независимост чрез отказа да приема щедри подаръци, предлагани му от неговия покровител. Той многократно защитава принципа за скромен живот (*parvo vivere*).

Току-що разгледаното изследване ми послужи като ядро за написването на книгата ми „Квинт Хораций Флак. Път към вътрешната свобода на твореца“ (Университетско издателство, София, 1991). Може би нямаше да се заловя с тази задача поради тежкото здравословно състояние на единствената ми дъщеря Светлана, която – уви – почина по време на писането ми. Мобилизирах ме два важни повода. Първо,

обявяването на 1992, а по-късно 1993 като година за международно честване на 2000-та годишнина от смъртта на Хораций, Второ, поканата на големия италиански учен Франческо делла Корте да участвам с девет леми в подготвяната под негово ръководство Хорациева енциклопедия. Заех се, водена от мисълта, че и България следва да представи културното си лице, когато става дума за един от най-ярките поети на „златния век“ на римската литература, упражнил огромно влияние върху развитието на европейската естетическа мисъл с „Поетическо изкуство“ и с превъзходното си лирическо майсторство. Книгата ми имаше за цел да разкрие същността на този античен застъпник на извисената духовност. Към вече разкритите черти в неговия творчески портрет се опитах да добавя и други, разглеждайки отново всичките му произведения.

През 1992 г. книгата ми за Хораций излезе и на немски език в същото издателство.

Изследователската ми дейност се изяви и в една друга насока. Като подготвих курса си по римска литература, се натъкнах на интересни мотиви у латинските поети, отнасящи се до древните обитатели на нашите земи. В широки хронологически рамки (I в. пр. Хр. – късна античност) започнах да подреждам и систематизирам от отделните творби всички интересни описания на тракийската природа, дадени най-често с митологическа окраска. Привличаха ме и сведенията за бита, общественото устройство, езика и племенните особености на тракийското население. Поканена да участвам в Седмия международен конгрес на F.I.E.C. (Будапеща, 1979), изпратих своя доклад, в който разглеждах наситения с трагически патос разказ на късния поет Клавдий Клавдиан за тежкия живот на траките под гнета на готските нашествия след разделянето на Римската империя на Източна и Западна (in: Actes du VIIe congrès de la F.I.E.C., Budapest, 1983). Но една истинска панорама на тракийската земя с ярко представяне на нейната природа, население и история поднесох на участниците в Трети международен конгрес по тракология (Виена, 1980, в сборника с материали на конгреса, излязъл в София през 1984 г., т. II).

Издаденият през 1991 г. IX том от поредицата *Miscellanea Bulgarica* на Българския изследователски институт във Виена под заглавие „*Vergiliana. Horatiana. Ovidiana. Varia ad Thraciam pertinentia*“ съдържа 19 мои научни публикации, повечето от които се отнасят до споменатата по-горе тематика.

В приветственото си слово при откриването на Националната гимназия за древни езици и култури през 1977 г. подчертах, че класическото образование подпомага изграждането на личности с творчески импулс. Действителността потвърди моето виждане. Ето един пример! На Третата олимпиада по философия за ученици – Добрич '91, при участие на 47 души от цялата страна първите три награди са взели възпитаници на тази хуманитарна гимназия заради изследователския дух и самобитността в мисленето, отразени в техните разработки (вж. „Философска мисъл“, 12/1991).

Няколко години след Втората световна война в средното училище у нас бяха закрити класическият и полукласическият отдел. Студентите в специалността класическа филология започваха изучаването на старогръцки и латински, така да се каже, от А, Б. В нашата катедра съобразно с установения държавен план за разпределение на кадри с висше образование неколнократно се въвеждаше нулева година поради опасението, че възпитаниците ни нямали перспектива за реализация. Но завършилите класическа филология със солидната си хуманитарна подготовка, в която се включваше и владеенето на западен език, опровергаваха този песимизъм. Те ставаха журналисти, редактори в издателства, коректори, библиотекари, музейни сътрудници и археолози, лектори по латински език в медицинските институти и изследователи в БАН. А преподавателите в специалността въпреки незавидното си положение, предизвикано от тежките административни разпоредби, бяха със своите изяви в първите редици на университетската общност. Традицията на Ал. Балабанов, Д. Дечев, В. Бешевлиев и Вл. Георгиев беше достойно продължена от трима души, които си извоюваха международно признание. Проф. Борис Геров разкри етническата картина в българските земи през времето на римското владичество. Проф. Георги Михайлов издаде „Корпус на гръцките надписи, намерени в България“. Проф. Александър Ничев направи важни проучвания в областта на гръцката литература и античната естетическа мисъл. Освен това той обогати нашата книжнина с блестящите си преводи на всичките дошли до нас произведения на Есхил, Софокъл и Аристофан, както и с преводи на две трагедии на Еврипид и една на Сенека, а също с три комедии на Плавт и с по една на Менандър и Теренций. През 1971 г. излезе от печат и преводът му от старогръцки „Лукиан. Диалози“. Вещ познавач и на старобългарски, проф. Александър Милев внесе ценен дар в кирилometодиевистиката с текста и превода на двете жития на Св. Климент Охридски. Обширните му лексикографски интереси го доведоха до публикуването на „Речник на чуждите думи“ (в съавторство с Йордан Братков и Божил Николов). На

българската публика той поднесе още преводите на „Илиада“ (с участие на Блага Димитрова), „Държавата“ на Платон, „Възхвала на глупостта“ на Еразъм, „Утопия“ на Томас Мор, „Скендер бей“ на Пърличев. Доц. Зорка Попова с прецизно издирване на метрически комплекти от произведенията на Катул, Хораций, Тибул и Проперций в латинската епиграфска поезия хвърли обилна светлина върху състоянието на културата сред широките слоеве на населението в Римската империя. Доц. Тодор Сарафов с голямата си езиковедска начетеност успя по лингвистичен път да се добере до етногенезиса на тракийските племена сатри и беси. Започнал като асистент по старогръцки език, проф. Кирил Влахов постепенно навлезе във фонетичните и морфологични дебри на безписмения тракийски език.

От втората половина на 80-те години академическото лице на специалността се оформи от по-млада генерация класически филолози, придобили подготовката си по двата езика изцяло в университета. Това се отнася както до хабилитираните лица, така и до асистентите. Почти всички имат не само научни постижения, но и се изявяват като майстори на преводаческото изкуство. Проф. Богдан Богданов и доц. Анна Б. Николова както с изследователската си дейност, така и с организаторската си енергия разшириха възможностите за влияние на класическата филология върху културното развитие у нас. Б. Богданов се залови с разработване на важни теоретични въпроси. Той писа за органическата връзка между старогръцката литература и митологията; за характера на историческото явление елинизъм. В последно време в книгата си „Орфей и древната митология на Балканите“, анализирайки античните писмени свидетелства за Орфей, разкри идеологическия фон, върху който изпъква жизнеността на този образ в балканската културна история. А. Николова с похвална находчивост издири стилистичните елементи – фигури и тропи, които дават облика на т. нар. „нов стил“, осъществен в творчеството на писателя философ Сенека. На тях двамата се дължи учредяването на библиотека „Хермес“ към издателство „Народна култура“, чиято цел е да запознава българския читател с антични произведения на художествената проза в изискан превод от оригиналния текст, в която вече излязоха над 20 заглавия. Към тях трябва да се прибавят „Изповеди“ на Св. Августин Аврелий, великолепен превод от латински, направен от А. Николова (1991), която има голям дял (в съавторство с Ваня Попова) и в превода на „Дванадесетте цезари“. На богатата словесна палитра на Богданов дължим „Успоредни животописи“ (съавторство с Петър Димитров), „Избрани диалози“ и „Към себе си“. Въодушевени за обществена изява, Б. Богданов и А. Николова съставиха енциклопедичния справочник „Антична литература“. За

сътрудници привлякоха гл. ас. Мирена Славова, ст. ас. Веско Вълчев, ст. н. с. Цвете Лазова и още тринадесет преподаватели по класическите езици в НГДЕК.

Надявам се, че всичко това е допринесло да се придвижи напред културният хоризонт на българина. Тук има голяма заслуга и проф. Димитър Бояджиев. Той проучи внимателно епиграфските и литературните паметници от времето на римското владичество в Мизия и Тракия, като успя да разкрие отделни етапи от процеса на романизацията сред местното население. Владеещ в тънкости латинския език, с преводите си на „Сатирикон“ и на „Апология“ той показва и богатството на българската реч.

Д. Бояджиев „зарази“ с пристрастието си към латински и своята аспирантка Милена Минкова, завършила средното си образование в НГДЕК. Нейните постижения в усвояването на този език проличават от публикуваните ѝ статии в чуждестранни списания. Нещо повече, тя заедно с финландския литератор Томас Пеканен преведе на латински стихотворения от Николай Лилиев и Пейо Яворов. Преводът от старогръцки на „Митологическа библиотека“ на Аполодор, подготвен от Мирена Славова, е ценна придобивка в областта на научното издаване на съчинения в европейски стил.

Вече и класически кадри, работещи във от университета, са стигнали до подобни изяви. Така Лидия Денкова, моя отлична студентка, ме изненада свръхприятно с превода си от латински на забележителния трактат на средновековния писател Николай Кузански „За ученото незнание“ – „De docta ignorantia“ (1993).

Но нека премина към просветната дейност на нашата специалност през 50-те години на века, за да подкрепя надеждата си, че и днес при едно вещо ръководство античната литература със своята идейност и художествена красота може да пречиства душите, да подтиква към морален катарзис. Ето спомените ми. Проф. Александър Ничев и Никола Станев, завеждащ отдела за международен книгообмен в Университетска библиотека, бяха установили връзка с тогавашния главен драматург на Народния театър Николай Лилиев и посредством него – с актьорски колективи, готови да изнасят рецитали. През февруари 1954 нашата катедра уреди научно-популярна сесия, посветена на Есхиловата трагедия „Перси“. В зала № 1 на Ректората бяха изнесени няколко доклада от класически филолози.* През втория ден в помещението за

* Моят, на тема „Трагиката в „Перси“, бе публикуван в „Език и литература“ (1954, № 3). Докладът на Ал. Ничев „Антигона и ние“ и моят – „Трагическите образи в „Антигона“, са отпечатани в Годишника на Софийския университет, Филологически факултет, т. 50, 1955, №2, С., 1956. Докладът на Г. Михайлов „Аристофан и неговите комедии“ и моят – „Аристофан за комедията и трагедията“, са намерили място в Годишника на Софийския университет, Филологически факултет, т. 53, 1958, № 1.

събрания на университетската печатница артистът режисьор Георги Стаматов говори за сценичните възможности на тази драма. През април същата година пак на двудневна сесия бе разгледана Софокловата „Антигона“. В препълнената аудитория № 65 посетителите с напрегнато внимание следяха анализите на специалистите и илюстративните програми на артистите Константин Кисимов, В. Караламбова, Л. Кабакчиев, Й. Матев. През февруари 1955 г. подготвихме тържествено честване на Аристофан по случай 2400 години от неговото рождение. След изнесените доклади бяха рецитирани откъси от комедиите „Мир“, „Ахарняни“ и „Оси“ при участието на К. Кисимов, Ст. Караламбов, С. Атанасова, Й. Матев, Л. Кабакчиев, Г. Георгиев-Гец. Аудитория 65 се тресеше от възторжените ръкопляскания на присъстващите.

Сесията през октомври 1955 г. имаше за предмет Еврипидовата „Медея“. Доклади имаха Р. Гандева и Н. Станев за драматургичните похвати в това произведение. През втория ден публиката можа да чуе спомените на Н. О. Масалитинов за първата постановка на трагедията. Седемстотин стиха в превод на Ал. Балабанов бяха изпълнени от М. Дупаринова, О. Кирчева, Й. Матев, С. Атанасова. Един-два месеца по-късно при небивал успех бе повторен целият рецитал в БИАД, предхождан от предадените в съкратен вид доклади на Р. Гандева и Н. Станев.

Позволих си да разкажа за тези инициативи на специалността класическа филология, защото ми се струва, че и днес е възможно такова общуване между нашата наука и театъра.

Над какво работя сега?

На Втория международен конгрес по българистика (София, 1986) участвах с доклад на тема „Писал ли е Овидий стихотворение на гетски език?“. Главната задача на моя доклад бе да защитя една художествена правда. Творческата чест на поета беше засегната от обидно неверие и от съмнения в истинността на неговите думи (от страна на трима съвременни изследвачи: Р. Сайм, Н. В. Вулих и А. В. Подосинов). В монографията си „Овидий и населението на антична Добруджа“ след неколкократно прочит и анализ на „Тъги“ и „Писма от Понта“ бях възприела без колебание факта, че Овидий е написал поема на гетски, която е прочел пред местното население по случай провъзгласяването на Тиберий за император. В една цяла глава правех обстоен разбор на резюмето на това стихотворение, дадено от поета в писмото до приятеля му Кар в Рим („Писма от Понта“, IV, 13, 20 и сл.). За доклада направих нов прочит на авторския текст и получих още по-голяма увереност за правотата на своята концепция. Същевременно се убедих, че критиката на споменатите по-горе учени е несъстоятелна

и произтича от неправилното им тълкуване на отделните творби. Не ще премълча, че докладът ми бе посрещнат с истинско възхищение от нашите специалисти и чуждестранните гости.

Напоследък реших да подхвана отново тази тема, като подкрепя с още и още доводи изповедта на Назон, че е съчинил поема на гетски език, тоест – на тракийски. Ще включа това проучване в книга под заглавие „Публий Овидий Назон. „Елегии“ и „Писма от Понта“. Към ядрото от предишната си монография ще прибавя интерпретации на други произведения на поета, за да очертая по-плътено новата му лирическа нагласа, като изпъкнат преживяванията му от изгнание. Защото Овидий, въпреки че е принуден да прави „ниски поклони“ пред обожествения Август, не загубва творческото си самочувствие и човешкото си достойнство.

Дано физическите сили ми позволят да довърша своето изследване!